

François Cobbaert (1816-1887)

Van leidekker tot lucifersfabrikant

Jacques DE RO

Nadat Guillaume Mertens in 1854 zijn lucifersproductie van de Hunnegemstraat in Geraardsbergen heeft verplaatst naar de Kleinen Hunnegemkouter in Overboelare, verliest de Oudenbergstad een industriële activiteit, waarmee ze decennialang tot ver buiten de landsgrenzen bekend zal zijn. Maar niet voor lang! Nog datzelfde jaar begint Egidius Coppens ⁽¹⁾ heel bescheiden de lucifersfabricatie in de Gaffelstraat, al het jaar daarop volgen de gebroeders Antheunis in de Gasthuisstraat en François Cobbaert in de Boelarestaat...

Een familie van leidekkers

Het succes van de 'solferstek' moet, na haar introductie in Geraardsbergen in 1843, aanstekelijk gewerkt hebben op een aantal op winst beluste burgers in de stad. Pionier Guillaume Mertens ondervindt maar weinig hinder van de economische recessie die Vlaanderen treft tijdens de jaren 1840. Meer zelfs, met zijn vergaard kapitaal laat hij tijdens het volgende decennium een bedrijfscomplex optrekken dat qua omvang in de streek nog nooit gezien is. ⁽²⁾ De lange periode van economische heropbloei na 1850 biedt nu ook aan enkele durvers de kans een eigen lucifersbedrijfje op te starten.

Niets wijst er aanvankelijk op dat een van hen, François Cobbaert, zich gaat toeleggen op de vervaardiging van 'zwavelstokjes'. De man wordt op 23 september 1816 te Geraards-

bergen geboren als zoon van Adrien en van Thérèse Claus. Uit de geboorteakte blijkt dat zijn vader geletterd is en de kost verdient als leidekker, terwijl zijn moeder naaister is. In 1830 woont de veertienjarige François met zijn ouders en zijn jongere zuster Anna in de Denderstraat ⁽³⁾. Op 26 april 1843 trouwt hij te Geraardsbergen met Rosalia Claus, geboren in dezelfde stad op 15 december 1816 als dochter van Franciscus Livinus, winkelier en van Anna Vanden Bossche. De 26-jarige François werkt dan als leidekker, vermoedelijk samen met zijn vader, terwijl zijn echtgenote een winkeltje openhoudt. Het jonge paar krijgt tussen 1844 en 1857 vijf kinderen: Louis François in 1844, Marie Honorine in 1846, René François in 1848, Victor François in 1856 en Felix Antoine François in 1857.

Een lucifers- en beenzwartfabriek

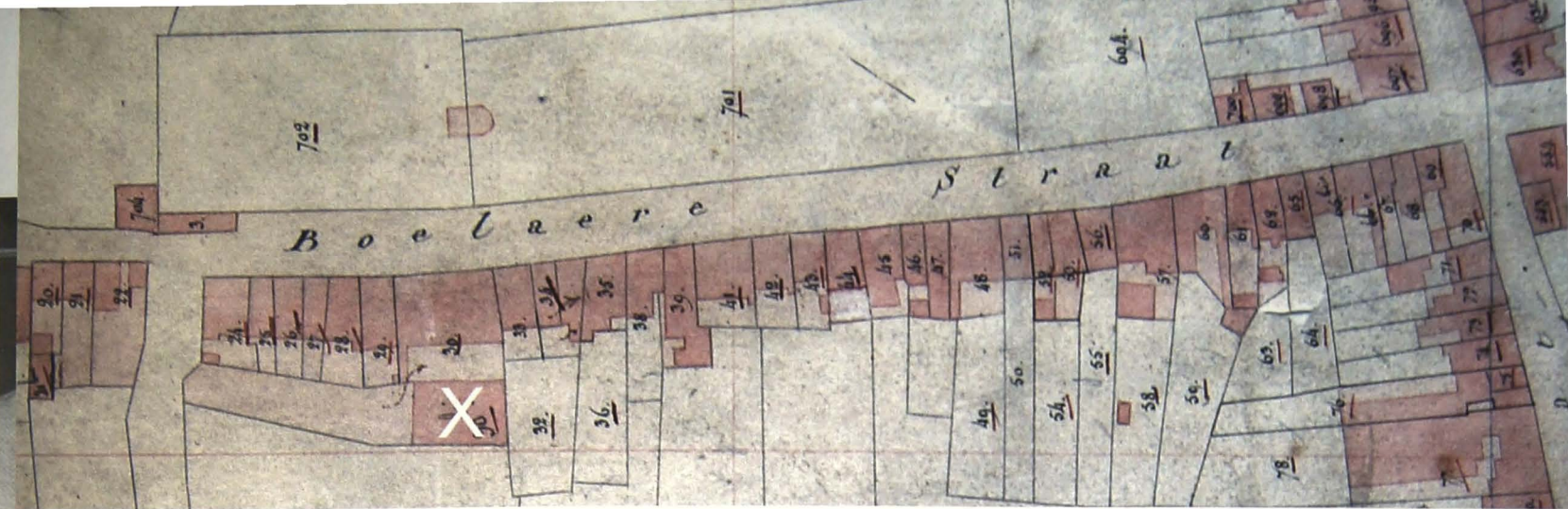
Op 16 november 1855 vraagt François Cobbaert aan het stadsbestuur van Geraardsbergen de toelating om de oude oliepaardenmolen van Charles Louis Pieret in de Boelarestaat om te bouwen tot een lucifers- en beenzwartfabriekje ⁽⁴⁾. Zijn toestemming wordt bekrachtigd door het KB van 21 juni 1856. Maar dat gebeurt niet zonder slag of stoot! Dit blijkt vooreerst uit het uitvoerig verslag van het college van burgemeester en schepenen op 29 januari 1856 aan de provinciegouverneur over de resultaten van het commodo et incommodo onderzoek. Stadsgenoten, die in de buurt een woning bezitten of huren, leggen klacht neer. Pauline Spitaels, Amedée Raingeard, J.L. De Clercq en A.J. Maquestiau ondertekenen een bezwaarschrift, terwijl nog eens 44 andere burgers op het stadhuis hun protest uiten tegen de oprichting van de solferstekfabriek en dit omwille van het brandgevaar

⁽¹⁾ H. VAN 'T SANT m.m.v. A.W.J.M. JANSEN, *De Belgische lucifersfabrieken een onvolledig verhaal*, in *Vonkvrij, driemaandelijks tijdschrift van de Studie- en Documentatiegroep Lucifersetiketten van de Ned. Ver. "De Verzamelaar"*, 1973, nr. 16, p. 74; volgens deze auteurs zou al veel eerder Maurice Bidez gestart zijn met een lucifersbedrijf, gezien op een van de lucifersetiketten staat: "fondée 1850".

⁽²⁾ J. DE RO, *Het succes van de solferstek. Nieuw licht op de eerste Geraardsbergse lucifersfabrikant Guillaume Mertens*, in *Gerardimontium*, 2007, nr. 213, p. 4-17.

⁽³⁾ RABW (Rijksarchief Beveren-Waas), MGA (Modern Gemeentelijk Archief) Ger, nr. 1184: zijn moeder is op dat ogenblik kantwerkster.

⁽⁴⁾ AKG (Archief Kadaster Gent), doc. 212, dl. 1², art. 462; dl. 2, art. 1034; doc. 207: landbouwer Charles Louis Pieret erft in 1852 de oliepaardenmolen van de weduwe van Paul Pieret, winkelierster te Geraardsbergen. De molen heeft een rechthoekige plattegrond (sectie B 30^{bn}, 150 m²); S. GODFROID, D. SURDIACOURT e.a., *Lucifersbedrijven te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1982, p. 54-59: hierin wordt de vroege bouwgeschiedenis van het lucifersbedrijf van François Cobbaert verhaald op basis van kadastragegevens en begeleid met mutatieschetsen.

Situering van de oliepaardenmolen (aangeduid met X) van Charles Louis Pieret in de Boelarestreet op het primitief kadasterplan (1828).

en het ongezond karakter. ⁽⁵⁾ De bewindslieden beamen dat een lucifersfabriek een doortastende invloed heeft op de gezondheid van mens en dier en zelfs van planten binnen een afstand van driehonderd meter. Maar vooral de gezondheid van de werknemers bij de fosforverwerking baart hen zorgen. Daarnaast is er steeds acuut brandgevaar in de droogkamer en in de opslagplaatsen. Mits een aantal aanpassingen, vinden ze dat Cobbaert toch zijn bedrijf mag opstarten. Het provinciebestuur is er echter niet gerust in en stuurt op 15 maart J. Mariska, lid van de medische provinciale commissie naar Geraardsbergen om de hygiënische omstandigheden van het nieuwe bedrijf van Cobbaert te inspecteren ⁽⁶⁾. Op 24 maart stuurt hij een uitgebreid rapport naar de commissievoorzitter. Bijgevoegde plattegrond van de fabriek, waarvan sprake in het verslag, ontbreekt echter. Toch geeft het rapport ons een gedetailleerd relaas over de penibele werkomstandigheden in deze prille onderneming. Tot zijn verbazing vindt Mariska de lucifersfabriek zonder enige vorm van autorisatie al in volle bedrijvigheid. Het economisch belang ervan schat hij gering, gezien de wekelijkse productie van ander-

half miljoen lucifers of een veertigtal dozen per dag bedraagt. Er werken een vijftigtal mannelijke werknemers, van wie het merendeel kinderen. De lucifersproductie gebeurt in een oud gebouw en nieuwe aanbouw. Er zijn twee toegangen tot de fabriek, die omgeven is door woonhuizen. In het grootste atelier, waar ook de meeste arbeiders werken, worden de zwavelstokjes in ramen geplaatst, daarna in doosjes verpakt en van etiketten voorzien. Van hieruit bereikt men via een trap de lager gelegen nieuwbouw, waar zich twee kleine ateliers bevinden: een door kolengestookte droogkamer en een plaats waar de lucifers in de kopstof worden gedopt. De diverse werkruimten worden door middel van kleine schouwen naar buiten verlucht. Maar al bij het betreden van het bedrijf ruikt men de geur van verbrande zwavel. Door de gebrekkige ventilatie hangen overal in de ateliers doordringende zwaveldampen en de reuk van fosfor, die veroorzaakt wordt tijdens het verpakken doordat lucifers die tegen elkaar wrijven vaak vuur vatten. De meestergast van Cobbaert is voor Mariska een pijnlijk voorbeeld van de invloed van het gebruik van de chemicaliën op de gezondheid van de werknemers.

De man heeft vijftien jaar lang in een andere solferstekfabriek gewerkt en is thans "*considérablement défiguré*" met rottende tanden en een wegwijvend onderste kaakbeen ⁽⁷⁾.

Om mogelijk brandgevaar te vermijden stelt Mariska, net als eerder het stadsbestuur, voor om de houten deuren in het bedrijf te vervangen door metalen. Om de werkomstandigheden van de arbeiders te verbeteren, moeten volgens hem een viertal maatregelen worden genomen:

- 1° de lucifersfabricatie kan slechts verhoogd worden door de bouw van nieuwe ateliers;
  - 2° het magazijn moet verplaatst worden, los van het bedrijf en moet voorzien worden van metalen deuren, zo ook de droogkamer;
  - 3° de trap tussen de verpakkingsafdeling en de lager gelegen ateliers moet worden afgebroken, beide werkruimten moeten gescheiden worden door een nieuwe muur en met een deur afgesloten, zodat geen giftige dampen kunnen binnendringen;
  - 4° de toevoer van verse lucht naar de ateliers moet efficiënter gebeuren.
- Tot slot heeft Mariska bedenkingen over de samenstelling van de kopstof, waarbij fosfor als baselement dient.

⁽⁵⁾ RAG (Rijksarchief Gent), *Provinciebestuur 1850-1870*, nr. 1487: het gaat om O. Spitaels, weduwe De Clippele-Cools, Vander Eecken, F. De Brabanter, weduwe De Vos, P. Danckaert, P. De Coen, A. De Plas, C. Franceus, J.B. Vandaele, A. Crozée, B. Regaert, P. Collyns, Paquay, De Ruyter, J. De Clercq, F. De Clercq, A. De Schrevel, P. De Clercq, P. J. Diericx, Provenier, Premereur, L. Lippens, P. Spitaels, M. Chavatte, P. Franceus, Bertin, G. De Froy, C. Van Haeter, C. Pieret, F. Maurus, A. De Graeve, J. Coppens, J. Cobbaert, P. Jacobs, P. Praet, A. Pieraert, E. De Brabanter, P. De Savoye, F. Van Daele, A. De Vincke, J. Boman, J. Herregodts en P. De Plas.

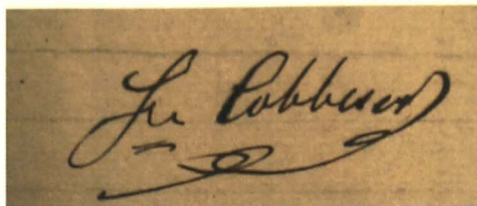
⁽⁶⁾ *Ibidem*: de vervoerskosten (66,20 frank) van J. Mariska van Gent naar Geraardsbergen en terug moet worden vergoed door François Cobbaert.

⁽⁷⁾ Het gaat hier om onderkaaknecrose door het dagelijkse rechtstreeks contact met witte fosfor en zijn dampen. De kauwapparatuur wordt week, zinkt in en leidt tot spraakmoeilijkheden en vaak tot aangezichtsmisvormingen, vermagering en dood.

De bereiding is geheim en gebeurt door François Cobbaert in zijn woning. Hij bewaart de kopstof in zijn kelder en vervoert ze 's avonds of zelfs 's nachts naar zijn fabriek. Mariska vindt dat de tijd gekomen is dat de lucifersfabrikanten nog enkel gebruik maken van rode fosfor ⁽⁸⁾.

Het KB van 21 juni 1856 volgt volledig de aanbevelingen van Mariska, maar verplicht de bouw van een waterput met een inhoud van 200 hectoliter binnenin het bedrijf. Nog datzelfde jaar breidt Cobbaert de oude molen uit met 70 m² nieuwbouw.

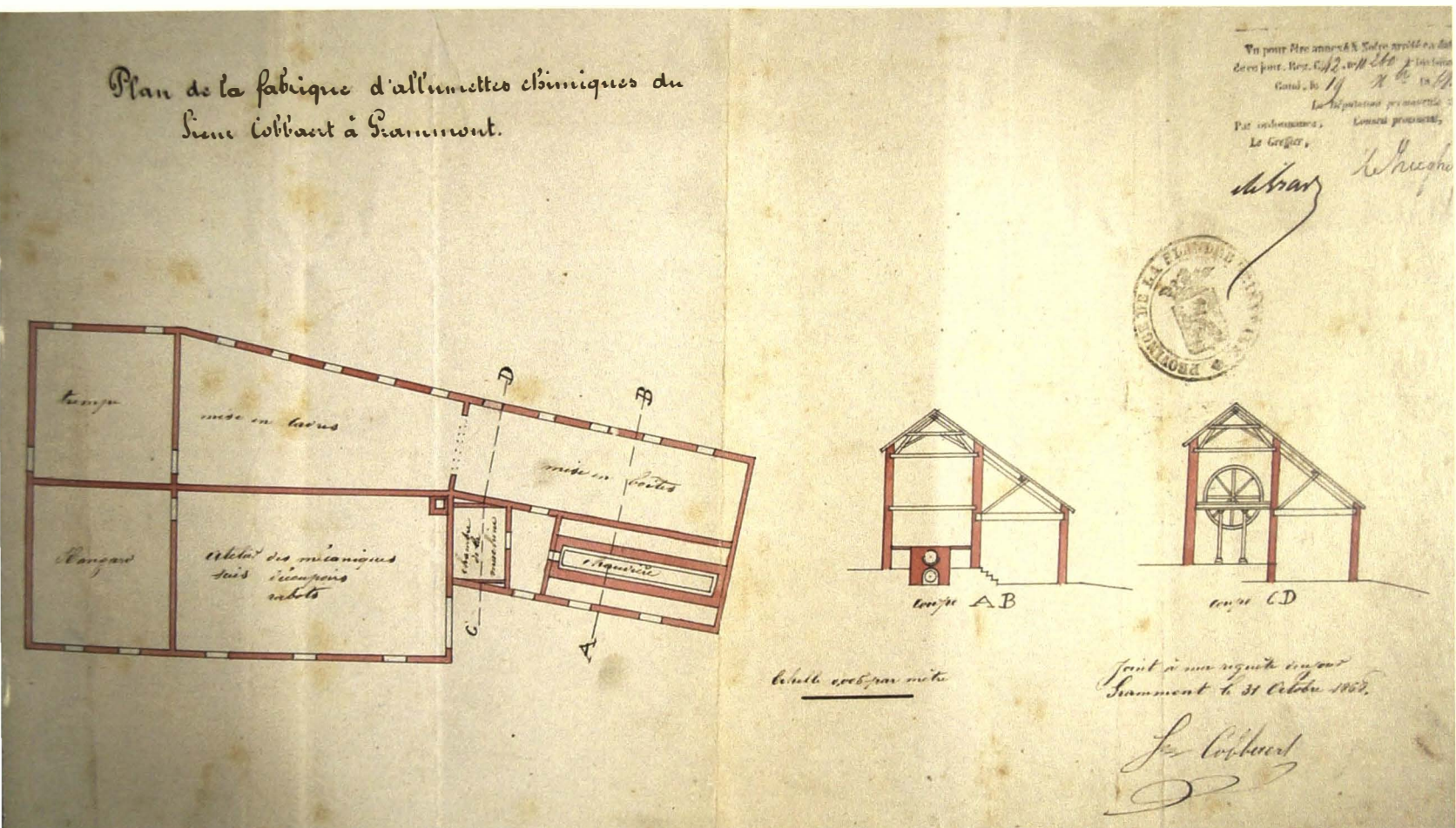
'Meesterleydekker'

Handtekening van François Cobbaert bij de aankoop van de oude paardenoliemolen van Charles Louis Pieret voor notaris Louis Ghislain Rens te Deftinge (13 november 1857).

Wanneer François Cobbaert op 13 februari 1856 op de Burgerlijke Stand de geboorte van zijn zoontje Victor François aangeeft, noemt hij zich nog 'meesterleydekker', maar al het jaar daarop staat hij bekend als winkelier,

net als zijn vrouw en schoonvader. Welke winkelwaar zij precies aanbieden, is niet bekend. Vermoedelijk combineert Cobbaert aanvankelijk beide beroepsbezigheden, want zijn nieuwe bedrijfsactiviteiten vereisen ook nieuwe investeringen. De financiële draagkracht van Cobbaert moet in de beginjaren niet groot zijn, want in 1858 komt hij niet eens voor op de lijst van de cijnskiesgerechtigden. Wie wel in aanmerking komt is Franciscus Claus, die wellicht zijn schoonzoon financieel een handje toesteekt. Amper een jaar later, op 13 november 1857, wordt Cobbaert volle eigenaar van zijn bedrijfje met achterliggende gronden ⁽⁹⁾.

Grondplan van het lucifersbedrijf van François Cobbaert, ingediend bij zijn aanvraag bij het provinciebestuur voor het plaatsen van een zwaardere stoommachine en dito ketel. De werkruimte voor het inpakken van lucifers in dozen (CD) ligt een niveau lager dan het stoomhuis met machine (AB) (31 oktober 1868).

⁽⁸⁾ Witte fosfor is een zelfontbrandbare stof die bij contact huid en vlees wegbranden en door zijn toxisch karakter schade kan veroorzaken aan belangrijke organen zoals lever, longen en hart. In de lucifersnijverheid kregen tal van werknemers door jaren lange blootstelling aan de dampen kaaknecrose (zie voetnoot 7). Minder schadelijk, niet zelfontbrandend en niet vluchtig is de rode fosfor, die verkregen wordt door witte fosfor te verhitten tot 260 °C onder afsluiting van lucht.

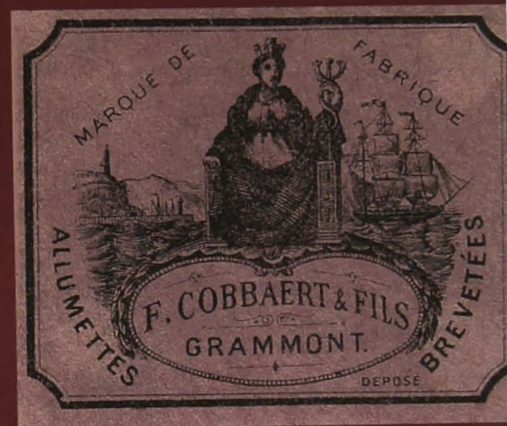
⁽⁹⁾ RABW, Notarieel archief Louis Ghislain Rens Deftinge, nr. 360/120/9: het gaat om "(...) een te dito Geernaardsbergen achter het woonhuis (Boelaerstraat) der gehuisschen Pieret staende gebouw, eertyds stampkot of oliemolen nu fabriek gebruikt door den kooper d'heer Cobbaert, dit met al den grond achter het zelve gebouw tot aen de kalsyde of nieuwen steemweg en ook den lochting en grond daer nevens op gelijke linie van het gebouw, begrepen den los of uitgang, tot aen de gewezen vest of den weg gaende van den nieuwen steemweg naar de Boelaerstraat (...). De verkoopprijs bedraagt 5.000 frank.

Van beide etiketten van "Waterloo Paraffin Matches" is de datum van deponeren niet bekend, maar ze behoren vermoedelijk tot de beginperiode. (Verz. J. De Nie)

Dit etiket "Paraffin Wellington Matches" is minstens uitgevoerd in drie kleuren (rood, blauw en dondergroen) en zou volgens Jansen dateren omstreeks 1880. (Verz. J. De Nie)

MANUFACTURE GÉNÉRALE
D'ALLUMETTES CHIMIQUES
F. COBBAERT & FILS
GRAMMONT (BELGIQUE).

MANUFACTURE GÉNÉRALE
D'ALLUMETTES CHIMIQUES
F. COBBAERT & FILS
GRAMMONT (BELGIQUE)

Een gekroonde dame met drietand op een troon, met achterliggende zee is wellicht een van de oudste afbeeldingen op de lucifersetketten van F. Cobbaert. Dezelfde afbeelding maar dan tronend op de wereldbol, vinden we ook op het etiket met lucifersmerk 'Special Safety Match'. (Verz. A. Jansen)

Op beide etiketten van 'Panorama Matches' zien we een gekroonde dame met drietand tronend op de wereldbol, een fabrieksmerk die later in 1896 wordt gedeponereerd door NV 'La Suédoise'. (Verz. A. Jansen)

Uit het inspectierapport van J. Mariska blijkt dat Cobbaert vóór diens bezoek in maart 1856 al enige tijd bezig is met de lucifersproductie. En wellicht is zijn aanvraag tot autorisatie er noodgedwongen gekomen door de aanhoudende klachten van omwonenden in de Boelarestraat. Hoewel de inspecteur vragen heeft bij de bereiding van de kopstof, ontvangt Cobbaert al eerder, op 14 december 1855, een uitvindersbrevet voor een procédé dat hij heeft ontworpen voor het indoppen van lucifers. Een tweede onderscheiding sleept hij in de wacht op 27 november 1858 voor de ontwikkeling van een systeem om de zwavelstokjes in ramen te bevestigen. ⁽¹⁰⁾ Om de productie op te drijven plaatst hij nog datzelfde jaar in zijn bedrijf een stoommachine ⁽¹¹⁾.

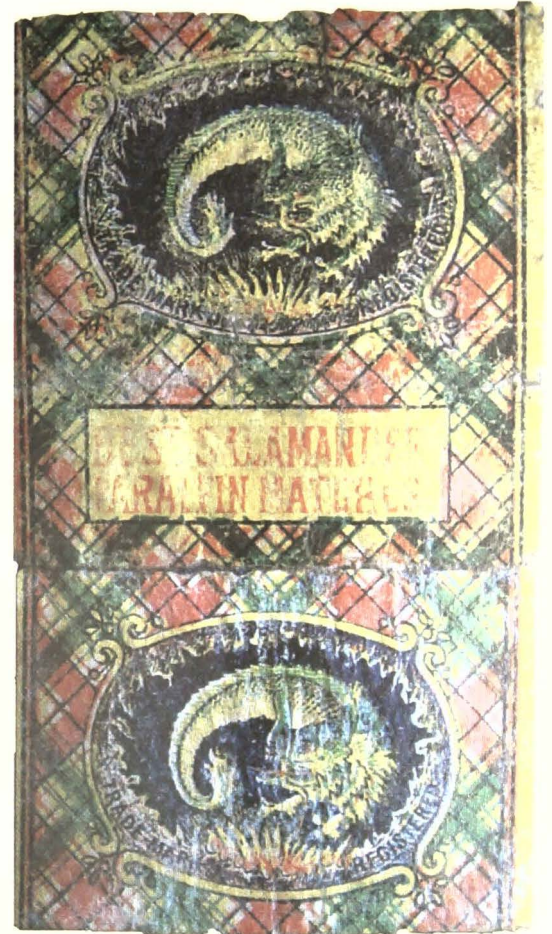
Zowel in de protestbrieven van de burens als in de verslagen van de provinciale inspectie wordt gewezen op het dreigend brandgevaar binnen zijn vestiging. Misschien is het pas dan dat Cobbaert dit probleem ernstig neemt en, nadat een commissie van elf burgers op 20 oktober 1856 een voorlopig reglement goedkeurt voor de oprichting van de *Compagnie der Vrijwillige Brandweer*, sluit hij zich meteen aan. Drie weken later, op 27 oktober, wordt hij verkozen tot sergeant van het korps. In datzelfde korps vinden we ook de lucifersfabrikanten Laurent Marinoni als onderkommandant en Eugène Coppens, eveneens sergeant. ⁽¹²⁾

Uitbreiding van het bedrijf

De betere economische hoogconjunctuur tijdens de jaren 1860 zorgt ervoor dat François Cobbaert de lucifersproductie nu verder kan opdrijven. Terwijl de verpauperde

stadsbevolking in 1866 sterk gedecimeerd wordt door een cholera-epidemie, gonst het van de bouwactiviteiten in de Boelarestaat. De fabriek krijgt een binnenplaats en een extra toegang langs de Sint-Jobstraat ⁽¹³⁾, terwijl op een perceel ten noorden en evenwijdig met de Boelarestraat nieuwe bedrijfsgebouwen verrijzen. Verder weet hij ook in de straat een rijwoning te verwerven die hij als werkatelier ombouwt. Op de begane grond wordt de totale oppervlakte van de werkvloeren 1.140 m². De volgende stap is het opvoeren van de stoomkracht. Op 19 februari 1868 krijgt Cobbaert van het provinciebestuur de toestemming om een zwaardere stoommachine en dito ketel in zijn bedrijf te plaatsen ⁽¹⁴⁾. Volgens de ingediende plattegrond van de fabriek, bestaat de vestiging uit een hangar, een stoomhuis met machine, ketel en fabrieksschouw en vier werkruimten: een werktuigatelier, een atelier voor het doppen van de lucifers in de kopstof, een ruimte voor het inramen van de solferstokken en een plaats voor het inpakken van de lucifers in dozen.

Vanaf circa 1870 participeert zijn oudste zoon Louis in het bedrijf, dat voortaan de firmanaam *F. Cobbaert & Fils* draagt. De volgende jaren houdt de expansie van het familiebedrijf aan. In 1872 verwerft Cobbaert drie huisjes, elk amper 20 m² groot, langs de "Wandeling" (thans Weverijstraat). Met deze aankoop zorgt hij ervoor dat een aantal werknemers op loopafstand van de fabriek woont. Het onbebouwde binnenblok tussen Boelare- en Weverijstraat zal de volgende decennia stelselmatig worden ingenomen door bedrijfsgebouwen. Maar voor François Cobbaert betekent de laatste uitbreiding in oostelijke richting in 1883 de bekroning van zijn levenswerk: zijn solferstek-

Nog lang voordat de bekende afbeelding van een olifant het logo wordt van het Belgische chocolademark 'Côte d'Or' (1906), is dit hét fabrieksmerk van de Cobbaerts. Vermoedelijk is dit etiket van 'Elephant Matches' in zijn soort één van de oudst bewaarde, samen met deze van "Best Salamander Paraffin Matches", beiden gedeponeerd op 5 februari 1883. (Verz. J. De Nie)

⁽¹⁰⁾ *Moniteur Belge*, 9 januari 1856, p. 90, k. 1; 17 januari 1859, p. 101, k. 2.

⁽¹¹⁾ Een stoommachine van 3 pk, een stoomketel van 4 atm en de bouw van een schoorsteen van 17 m hoogte.

⁽¹²⁾ J.P. PANIS, *150 jaar Brandweer Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 2006, p. 31-32, 197.

⁽¹³⁾ J. VAN MELLO, *Van Gerardimontium tot Geraardsbergen*, Tiel, 1977, p. 186: dit straatje zou genoemd zijn naar de Sint-Jobkapel, die in de Boelarestraat in 1841 is opgericht maar al in 1863 verplaatst naar de overzijde van de straat wegens de uitbreiding van een fabriek. De auteur vermeldt niet om welk bedrijf het precies gaat.

⁽¹⁴⁾ RABW, MGA Ger, nr. 2201: toegestaan op 19 december 1868, het gaat om een stoommachine van 15 pk en een dito ketel van 4 atm.

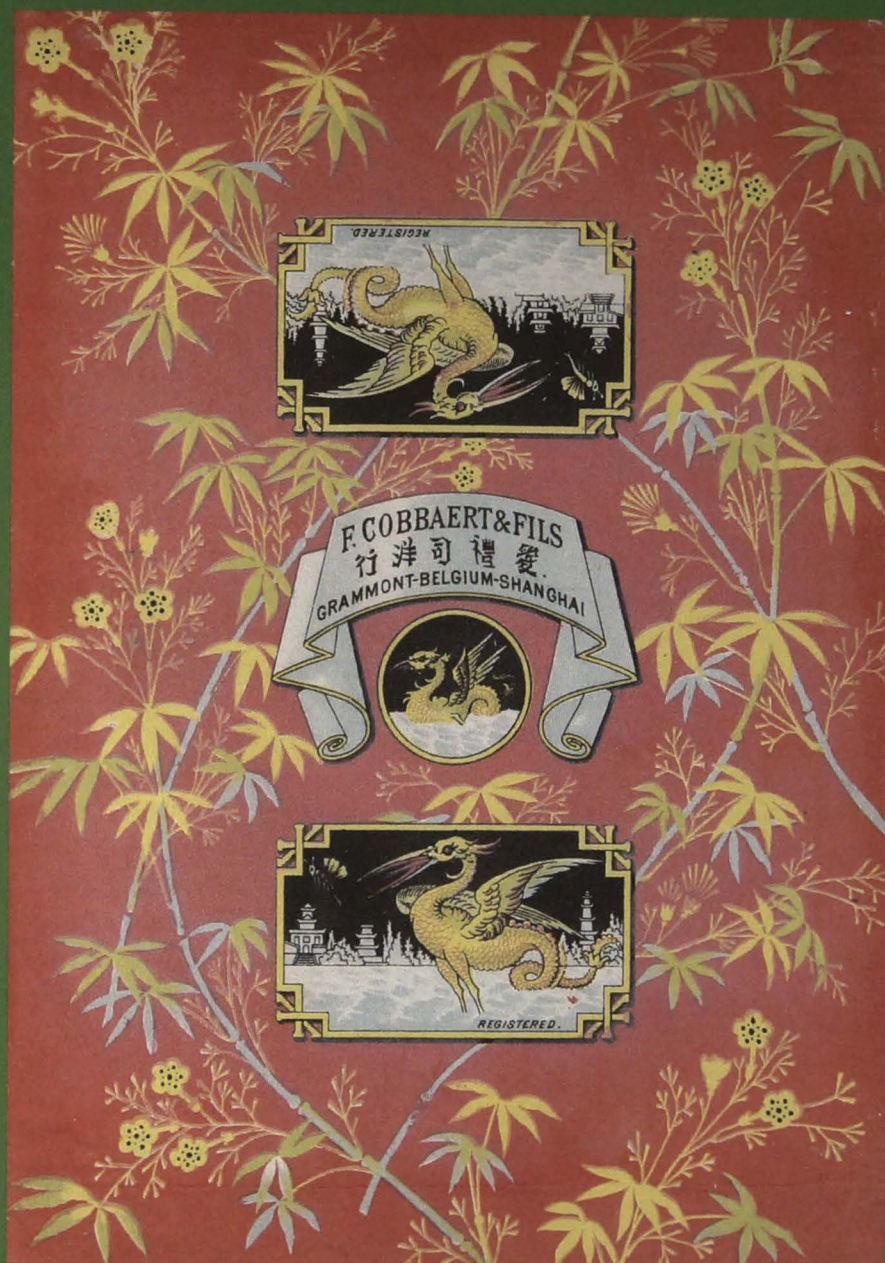
Van Grammont-Belgium naar Shanghai

De prille lucifersnijverheid richt zich al vrij snel op de export naar het buitenland. Geen afstand lijkt te ver, ook voor de Cobbaerts, zoals blijkt uit deze etiketten met Chinese lettertekens.

Op het lucifersmerk 'Best Junk Paraffin Matches', gedeponeerd door F. Cobbaert & Fils in 1884, staan Chinese lettertekens, waarmee verwezen wordt naar het exportland. (Verz. A. Jansen) ▶

Dit lucifersmerk 'Best Paraffin Matches' met Chinese lettertekens is volgens J. De Nie al veel eerder door de Cobbaerts in gebruik en wordt na 1885 overgenomen door NV 'La Suédoise'. (Verz. J. De Nie)

F. COBBAERT & FILS
 GENERAL PATENT MATCH & WAX VESTAS
Manufacturers
 · GRAMMONT · BELGIUM · SHANGHAI ·
 PARAFFIN MATCHES, PATENT SAFETIES, WAX VESTAS
 SOLE AGENT
 行洋司禮愛

Op dit kaartje zien we hoe de lucifers van 'F. Cobbaert & Fils' met een wikkel er om heen door een jongen in Shanghai vervoerd wordt. Op de achterkant van het kaartje staat de firmanaam met de Chinese vertaling. Op de rode wikkel zien we de afbeelding van 'Best Pelican Matches' met op de achtergrond Chinese tempelgebouwen. (Verz. A. Jansen)

fabriek beschikt nu op de begane grond over 1.900 m² werkvloeren.

Hoewel Cobbaert, nu toch cijnsgerechtigde burger, zich niet op het lokale politieke voorplan waagt, wordt hij gevraagd toe te treden tot de administratieve commissie van de stedelijke muziekschool, een functie die hij aanvaardt en behoudt tot zijn overlijden⁽¹⁵⁾. Zijn zoon Louis vinden we wel terug als lid van de Orpheusfanfare in 1872-1880⁽¹⁶⁾.

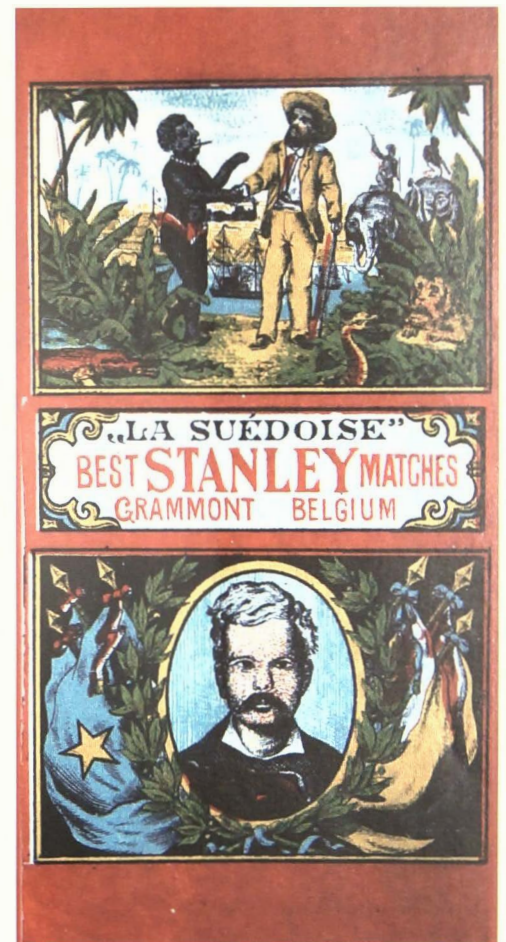
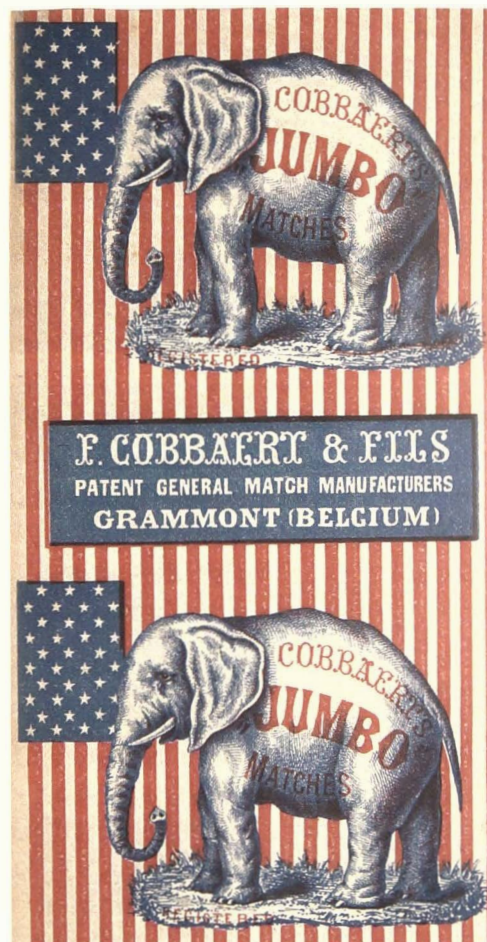
Bekende fabrieksmerken

Onderzoek naar de vroegste lucifersmerken van François Cobbaert moet in feite nog gebeuren. De meeste etiketten die vooralsnog bekend en bewaard zijn dateren van na 1870 en dragen de firmanaam *F. Cobbaert & Fils*⁽¹⁷⁾. Een van de oudste is *Elephant Matches*. De afbeelding van een olifant wordt hét handelsmerk van het lucifersbedrijf van de Cobbaerts. Hiermee spelen zij graag in op de actualiteit met de ontdekking van Kongo door Henry Morton Stanley (1841-1904) in 1877 en nog later, in 1885, met de oprichting van Kongo-Vrijstaat door koning Leopold II. Maar ook een historische gebeurtenis als de *Slag bij Waterloo* (1815) maakt het onderwerp uit van twee etiketten: *Waterloo Paraffin Matches* (vermoedelijk voor 1870) en *Wellington Paraffin Matches* (na 1870)⁽¹⁸⁾. Bij dit laatste fabrieksmerk zien we een gekroonde dame met drietand tronend op een wereldbol. Een gelijkaardige afbeelding vinden we op de etiketten van *Special Safety Match* en van *Panorama Matches*. Dit laatste lucifersmerk wordt door NV *La Suédoise* op 17 september 1896 gedeponereerd maar is al veel eerder uitgebracht door *F. Cobbaert & Fils*. Het deponeren van fabrieksmerken wordt pas in 1880 wettelijk verplicht,

hoewel al veel eerder een vorm van registratie bestond maar dan zonder de wettelijke bescherming.⁽¹⁹⁾ Vermoedelijk is het etiket met gekroonde dame met drietand op een troon gezeten met op de achtergrond de zee van nog vroegere datum. Een associatie dringt zich op met *Posedeia*, de vrouwelijke variant van Poseidon, de god die in de Griekse mythologie heerst over de zee, de wateren en hun goden. Verder deponereert *F. Cobbaert & Fils* op 5 februari 1883 naast *Best Elephant Matches* ook de fabrieksmerken *Best Salamander Paraffin Matches* en *Best Junk Paraffin Matches*, op 1 november 1884 *Jumbo Matches* en op 10 juli 1885 *Best Stanley Matches* en *Best Peli-*

can Matches. De bewaard gebleven etiketten met deze lucifersmerken vermelden echter enkel *La Suédoise*. Vermoedelijk dateren zij allen van na 1890, wanneer deze NV zonder de Cobbaerts verder produceert maar wel met hun eerder gedeponereerde merken.

De firma *F. Cobbaert & Fils* wil ook meespelen op het vlak van de groeiende internationale handel en haalt medailles binnen op de wereldtentoonstellingen van Calcutta (1883) en New Orleans (1884). Ook worden lucifers uitgevoerd naar Shanghai in China. Hierbij zou op de etiketten de afbeelding staan van *Best Pelican Matches* met op de achtergrond Chi-

Het lucifersmerk 'Jumbo Matches' wordt door de Cobbaerts op 1 november 1884 gedeponeerd en 'Best Stanley Matches' op 10 juli 1885, slechts enkele maanden voor de firma *F. Cobbaert & Fils* verdwijnt en NV 'La Suédoise' opgericht wordt. (Verz. J. De Nie en A. Jansen)

⁽¹⁵⁾ SAGer (Stadsarchief Geraardsbergen), *Register van de beraadslagingen van de gemeenteraad 1881-1888*, zitting van 9 december 1887.

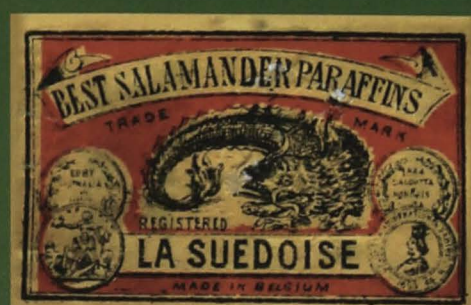
⁽¹⁶⁾ GHA (Geraardsbergs Heemkundig Archief), *Livre de Caisse de la Société d'Orphée 1870-1946*.

⁽¹⁷⁾ Met dank aan J. De Nie uit Geraardsbergen en A. Jansen uit Eindhoven voor het ter beschikking stellen van hun unieke verzameling lucifersetiketten.

⁽¹⁸⁾ Arthur Wellesley, eerste hertog van Wellington, (1769-1852) verslaat in 1815 de Franse legers van Napoleon Bonaparte bij Waterloo.

⁽¹⁹⁾ E-mail van A. Jansen, 20 december 2012.

NV La Suédoise neemt de lucifersmerken van de Cobbaerts over

Van sommige van deze etiketten is de datum van het deponeren van het lucifersmerk bekend. Op elk etiket vinden we de naam terug van de NV 'La Suédoise' die in 1885 is opgericht. Maar volgens J. De Nie gaat het om lucifersmerken van de Cobbaerts, die nadien door de NV zijn overgenomen. (Verz. J. De Nie)

nese tempelgebouwen.

Een brand met gevolgen

Wat inspecteur Mariska en vele omwonenden in 1856 hebben gevreesd, vindt plaats op 28 mei 1884. Die dag breekt er brand uit die een belangrijk deel van de werkateliers in de as legt. Er wordt onmiddellijk met de heropbouw gestart na goedkeuring van de provinciale technische dienst, die als voorwaarden stelt dat de droogkamer wordt opgebouwd uit onbrandbaar materiaal en dat de diverse ateliers voorzien zijn van uitsluitend metalen deuren. Ook moet men in elke werkplaats voorbereid zijn om een uitslaande brand meteen

te blussen "met zes emmers vol water en eenen branduitblusscher gereed om te werken". Vermoedelijk heeft de brand ook het machinehuis bereikt, want tegelijk met de heropbouw wordt een nieuwe stoomketel geplaatst. ⁽²⁰⁾

Voor François Cobbaert moet deze fatale brand psychologisch een zware slag geweest zijn. En wellicht ook een financieel debacle, hoewel dit niet meteen zo blijkt want, amper een jaar later, op 12 november 1885, koopt Frans De Mol, industrieel te Ninove, voor rekening van Louis Cobbaert de oude kartonfabriek van Théophile Vanderschueren in de Denderstraat voor de som van 40.500 frank. Geen slechte zet, want dit

betekent dat de Cobbaerts hierdoor hun bedrijf kunnen uitbreiden aan de overzijde van de Weverijstraat. Het verworven goed heeft immers, eveneens een toegang langs deze straat...

NV La Suédoise

Maar de kartonfabriek blijft maar heel kort in het bezit van de Cobbaerts. Amper drie maand later, op 25 februari 1886, wordt het fabriekspand tijdens een openbare verkoop voor notaris Louis Ghislain Rens doorverkocht aan Adrien Flamant, die het laat ombouwen tot textielbedrijf. ⁽²¹⁾ Wellicht heeft de heropbouw van de verwoeste bedrijfsgebouwen de Cobbaerts een

⁽²⁰⁾ RABW, MGA Ger, nrs. 2217-2218: F. Cobbaert & Fils vragen op 15 september 1884 toestemming aan het provinciebestuur om de verwoeste fabriek opnieuw op te bouwen; PAOvl (Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen), *Hinderlijke Bedrijven / Inrichtingen*, Geraardsbergen, nr. 3/3A/21-1336/3: machtiging van de Bestendige Deputatie op 7 maart 1885.

⁽²¹⁾ J. De Ro, *Monumenten van papier en karton. De moderne geschiedenis van Geraardsbergen op maat van papiermakers, drukkers en fotografen*, Geraardsbergen, 2012, p. 53.

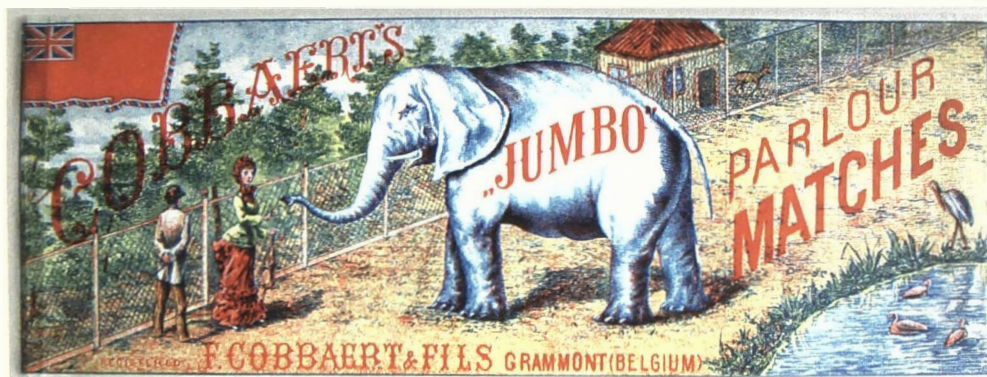
zware financiële opoffer bezorgd, waardoor zij hun expansiedrang noodgedwongen moeten staken. Meer zelfs! Om de financiële draagkracht van het bedrijf te verstevigen moeten zij vers kapitaal aantrekken die ze vinden in het buitenland. Op 25 november 1885 wordt te Brussel voor notaris Léon De Doncker de NV *La Suédoise* opgericht met als aandeelhouders, enerzijds te Geraardsbergen, François Cobbaert, samen met zijn zonen Louis en René en familieerwants Charles Claus, en anderzijds te Parijs, Ferdinand Dervieu, gevolmachtigd minister op rust, Edouard Dervieu, oud-bankier en Xavier Girard, ingenieur-architect. Het fabrieksmerk *F. Cobbaert & Fils* blijft behouden, terwijl de vennootschap met een sociaal kapitaal van 500.000 frank zijn hoofdzetel heeft te Geraardsbergen en een agentschap te Parijs. De fabrieksgebouwen zowel als het machinepark blijven eigendom van de Cobbaerts, maar worden aangewend in de nieuwe NV.

Twee etiketten waarop we zowel de oude firmanaam (*Ancienne Firme*) *F. Cobbaert & Fils* als de naam van de nieuwe NV vinden is *Best Elephant Safeties*. Volgens J. De Nie dateren uit de productie jaren 1885-1890 ook nog de lucifersmerken (hoewel enkel bekend met de naam van de NV): *African Matches*, *Wind Mill Matches*, *The Grape Best Paraffin Matches*, *Best Paraffin Matches* en *The Paraffin Iguanodon Matches*. Dit laatste lucifersmerk met de afbeelding van een dinosaurus verwijst naar de ontdekking van een dertigtal vrijwel complete nog in verband liggende iguanodonskeletten, die in 1878 in een kolenmijn te Bernissart zijn gevonden.

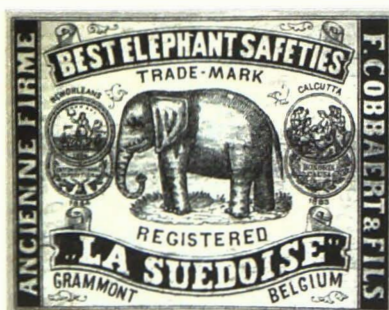
Tijdens de lente van 1886 leggen overal in de stad misnoegde lucifersarbeiders het werk neer. Terwijl de arbeidersgezinnen in diepe ellende vertoeven, groeit de welstand van de lucifersbazen. De lage lonen, de lange werkdagen en de ongezonde werkomstandigheden stuiten velen tegen de borst. Het stadsbestuur slaagt erin met tussenkomst van het

leger de stakingen te breken. De onlusten over het hele land resulteren uiteindelijk met het KB van 15 april 1886 in de oprichting van een onderzoekscmissie die de levensomstandigheden van de arbeidersklasse moet nagaan. In Geraardsbergen vergadert op 7 augustus op het stadhuis het comité, waarbij de belangrijkste lokale lucifersfabrikanten aanwezig zijn. François Cobbaert stuurt zijn zoon Louis, die slechts tweemaal kort aan het woord komt. Zo zet hij zich af tegen de gewoonte om het loon van de arbeiders in de herbergen uit te betalen. Hierdoor gaat vaak het hele gezinsinkomen naar de kroegbaas. Daarom kiest hij meer voor betaling in natura (granen, koloniale waren ...), maar dan moeten de producten van goede kwaliteit zijn en tegen een matige prijs. Tot slot kant hij zich tegen arbeid van kinderen van vijf en zes jaar, hoewel sommige ouders dit niet alleen vragen maar ook eisen. ⁽²²⁾

In tegenstelling tot sommige andere lucifersbedrijven, zijn de arbeiders

De olifant blijft hét lucifersmerk bij uitstek

De olifant blijft ook na de oprichting van NV 'La Suédoise' in 1885 en na de verdwijning van de familie Cobbaert uit de vennootschap in 1890 het bekendste lucifersmerk van de solferstekfabriek in de Boelareststraat. Op de afbeelding van de etiketten van 'Best Elephant Matches' zien we subtiel de naamsverandering van het bedrijf. (Verz. J. De Nie)

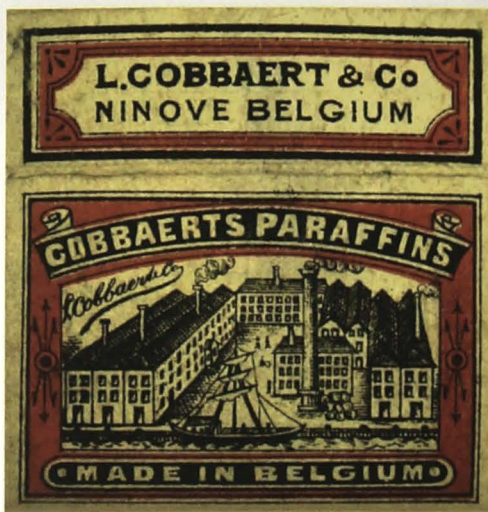
⁽²²⁾ Verslag uit Section Régionale B. Grammont. Séance du 7 août 1886 (kopie).

van *La Suédoise* niet in staking gaan. Maar het onheil voor de Cobbaerts komt uit een andere hoek. Een eerste keerpunt voor de Geraardsbergse fabrikanten wordt de statuutwijziging van de NV op 21 december 1886, waarbij zij niet langer in de beheerraad zetelen ⁽²³⁾. Maar het gaat van kwaad naar erger wanneer op de algemene vergadering van de NV *La Suédoise* op 31 mei 1890 voor notaris Désiré De Clercq de aandeelhouders - de Geraardsbergse groep bestaat dan uit Victor Charpentier, zonder beroep en Rosalie Claus, weduwe van François Cobbaert, samen met haar kinderen Louis, René en Honorine - vernemen dat de onderneming een schuldenlast draagt van 588.993 frank. De ontbinding van de vennootschap en de liquidatie van de firma wordt onvermijdelijk...

François Cobbaert heeft zeker nog de geleidelijke neergang van zijn bedrijf beleefd, wanneer hij op 24 november 1887 op 71-jarige leeftijd in zijn woning in de Gasthuisstraat overlijdt. Het jaar daarop erft zijn weduwe het fabriekscomplex, maar door de slechte gang van zaken doet ze het van de hand op 6 september 1890. Ferdinand Dervieu wordt de nieuwe eigenaar en met zijn familiekapitaal slaagt hij er in de oude fabriek nieuw leven in te blazen. Het duurt echter tot 6 juni 1896 alvorens een nieuwe NV, maar met dezelfde naam ⁽²⁴⁾, tot stand komt met behulp van het kapitaal van de Dervieu's en acht Parijse financiers. Meteen wordt de Franse hoofdstad de administratieve zetel van het in oorsprong Geraardsbergse lucifersbedrijf.

De kinderen van François Cobbaert

De lucifersfabricatie van '*La Suédoise*' zal omwille van de oorlogsomstandigheden pas worden gestaakt tijdens het begin van de jaren 1940.

Etiket 'Cobbaerts Paraffins' van de firma 'L. Cobbaert & Co'. We zien een zicht op de lucifersfabriek van Louis Cobbaert te Ninove met op de voorgrond de Dender. Het bedrijf van zijn vader, gevestigd in de bovenstad van Geraardsbergen, bleef - ondanks de diverse uitbreidingen - afgesneden van de rivier door het woonblok en de textielabriek van de familie Flamant tussen de Weverijstraat en de Zakkaai. (Verz. J. De Nie)

De familie Cobbaert is, nadat de familieonderneming in Franse handen komt, niet meteen verdwenen uit de geschiedenis van de Belgische lucifersnijverheid. Rosalia Claus, de weduwe van François Cobbaert, overlijdt op 20 november 1894 in haar woning in de Vredestraat. Behalve haar dochter Honorine, die in Geraardsbergen blijft wonen en een winkel in de Kattestraat uitbaat, verlaten haar twee zonen de stad. De jongste zoon René verhuist op 15 januari 1887 naar Brussel in de Rue de la Rivière 25. Later vestigt hij zich als rentenier in Sint-Joost-ten-Node. Zijn oudere broer Louis ruilt op 22 november 1889 zijn geboortestad voor Ninove, waar hij zich vestigt in Burchtdam 8. ⁽²⁵⁾ Het jaar daarop komt het familiebedrijf in de Boelarestraat voorgoed in Franse handen. Louis Cobbaert blijft echter niet bij de pakken zitten en richt al op 8

april 1890 voor notaris Camille Coppens te Geraardsbergen de nieuwe vennootschap *L. Cobbaert fils et Cie* op. Hierbij kan hij rekenen op de technische en financiële steun van François Vandenbossche en Valéry Violon, die al sinds 1860 te Ninove lucifers fabriceren. ⁽²⁶⁾ Van 1902 tot 1904 gaat Cobbaert zijn eigen weg maar nadien werkt hij samen met een zekere Prové. In december 1907 wordt hun bedrijf overgenomen door een Deense groep en produceert verder onder de firmanaam *Köbenhavens Export Tändstikfabrik*.

Nabeschouwing

François Cobbaert oefent jarenlang het vaderlijk beroep uit, maar wellicht aangespoord door het succes van de gebroeders Mertens, waagt hij op 39-jarige leeftijd zijn kans en start op een onwettige wijze een eigen lucifersbedrijfje. Hierbij schuwt hij de slechte hygiënische werkomstandigheden en kinderarbeid niet. Opvallend snel vindt hij het nodige kapitaal om zijn fabriek te verwerven, technisch uit te bouwen en de lucifersproductie op te voeren. De volgende decennia bezorgt hij zijn onderneming een belangrijke plaats in de op export gerichte Belgische lucifersnijverheid. Maar Cobbaerts *success story* wordt teniet gedaan door de brand van 1884, die hem een financiële opdoffer bezorgt. Met de oprichting van een NV met Franse participatie is hij niet langer de fabrieksbaas van weleer. Drie jaar na zijn overlijden verdwijnt voorgoed de naam 'Cobbaert' in de geschiedenis van de Geraardsbergse lucifersnijverheid. Een feit dat hij - gelukkig voor hem - niet meer heeft meegemaakt.

Jacques DERO
jacques.de.ro@telenet.be

⁽²³⁾ Hiervoor is niet meteen een aanwijsbare reden voor.

⁽²⁴⁾ Wellicht heeft men beslist de oude firmanaam '*La Suédoise*' te behouden omwille van de intussen verworven bekendheid tot buiten de landsgrenzen.

⁽²⁵⁾ RABW, MGA Ger, nr. 1202.

⁽²⁶⁾ *Annexes du Moniteur Belge*, 1890, akte 871, 664.